

BEKTAŞİYE TARİKATI

Prof. Dr. Arif USMAN

Prof. Dr. Malik MURADOĞLU

SUNUŞ

İki Özbek bilim adamı tarafından yazırları aşağıdaki bölüm. Bektaşilik üzerine Özbekistân'da hazırlanmış bir kitaptan alınmıştır. Kitapta bilim adamları Bektaşilik ve Hacı Bektaş Veli'vi Özbek bilim dünyasına tanıtmaktadırlar. Hacı Bektaş Veli, Özbekistan'da yaygın bir şekilde tanınmadığı için de Özbek bilim dünyası için son derece yeni olan bilgilere yer verilmektedir. Ancak kitaptaki birçok bilgi Hacı Bektaş Veli ile ilgili olarak Türkiye'de geniş çevreler tarafından yaygın bir şekilde bilinmektedir. Bu bakımdan biz kitabın tamamını değil, Özbek ilim adamlarının konuya bakış açılarını gösteren kısımlarını alıyoruz.

Kitabın bir başka dikkat çekici yanı ise Araştırma Merkezimiz'in yaptığı mütevazı yayınların gösterdiği etkidir. Nitekim iki Özbek profesör de Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli isimli kitabımızdan ve dergilerimizden, faydalanmışlar. Kitaplarının bazı bölümlerinde kaynak göstermişlerdir.

Özbekistan edebiyatı üzerine araştırma yapan bilim adamlarımız tarafından Türkiye Türkçesi'ne kazandırılan metnin, okuyucularımızın da ilgisini çekeceğini umuyoruz.

Türkistanlı büyük şeyh, Türklerin gururu Hoca Ahmed Yesevi'nin tarikatından, bütün Türk-İslâm âlemine yayılan tasavvufî tarikatlardan biri de "Bektaşîye" tarikatıdır.

Yesevî ile meşgûl olanların bildiği gibi Sofi Muhammed Dânişmend Zernukî, Hakım Ata (Süleyman Bakırgânî), Emir Ali Hakîm, Baba Maçın, Hasan Balgânî (Bulgârî). Mansur Ata, İmam Marşûzî, Şeyh Lokman Perende. Şeyh Osman Magribî gibi 99 önemli şeyh, Hazret-i Yesevî'nin önde gelen şakird(mürîd)lerindedir. Bunlar Yesevî'den sonra onun talimatını (öğretilerini, hikmetlerini) bütün Türk-İslâm yurtlarında, Mâverâünnehir ve Horasan'da geniş şekilde yaymışlardır. Bu Yesevî şeyhlerinden biri olan Şeyh Lokman Perende "Yesevî"lik talimatıyla beraber İslam medeniyetini, İslâmî ve insanî ahlâkı yaymak niyeti (maksadı)yle ata yurdu Türkistan'dan birçok Türk kavim(boy)ıyla birlikte Küçük Asya (Anadolu) ve Yunan taraflarına, ondan sonra Balkan ve Avrupa ülkelerine doğru gitmişlerdir. Türk âlimi, büyük tasavvuf araştırmacısı merhum Fuad Köprülüzâde'nin verdiği bilgilere ve Yesevî silsilesine göre, Şeyh Lokman Perende'nin önemli müridlerinden biri de Hacı Bektaş Velî Horasanî'dir.

Hacı Bektaş Velî Horasanî hakkındaki ilk bilgilere büyük mutasavvıf dânişmend (âlim) Hazret-i Cami'nin meşbur "Nefahâtü'l-üns" adlı eserinde rastlamaktayız. "Nefahât"ın bir Türkçe nüshasında Hacı Bektaş Velî hakkında şu kısa bilgiler bulunmaktadır: "Ve ul cümleden Hacı Bektaş Velî (K.A.S.) hazretleridür. Türkaman(1) vilâyetinde yatur. Meşbur ve ma`ruf âlemiyandur. Sâhib-i velâyet, ve keramet iyesi erdi. Hâliya uzarları âlf imâretdür-zıyaretgâhdur."(2)

Hacı Bektaş Velî Horasanî'nin hayatı, çocukluğu ve faaliyetleri hakkında Türkiye'de de birçok menkabevî rivâyetler, hikâyeler ve efsaneler anlatılmaktadır. Anadolu'da anlatılan menkabelere göre, Garbî (Anadolu) Türklerinin meşhur şeyhi, mutaşavvif âlimi olan Hacı Bektaş Velî Horasan hükümdarı İbrahimü's-Sânî Setyid Muhammed ile Nişabur'lu bir âlim zat olan Şeyh Ahmed'in kızı Hâtüne Hatun'un ailesinde Nişabur'da H.606 (1209-1210) yılında dünyaya gelmiştir. 63 yıl yaşamış, H.669 (1270-1271)'de vefat etmiştir. Asıl adı Muhammed b. Mûsâ'dır. "Bektaş" ise onâ verilen bir lâkaptır. Bunun manâsı ise „benzer“, „emsâl“, „muadil“ demektir. "Hacı" ismi ona üstadı Şeyh Lokman Perende Mekke-i Mükerrreme'de Bektaş tarafından ona gösterilen büyük hürmet sebebiyle harikulâde kerametleri için "Hacı aslında ben değil, benim iktidarlı ve samimi şakirdim Bektaş'tır " deyip verilmiştir. Onun kabri Türkiye'de Hacı Bekta dergâhında bulunmaktadır. Türbesi, ölümünden 242 yıl sonra Yasinâbâd emiri Murad bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır.

Hacı Bektaş Velî'nin en önemli tasavvufî eseri olan "Makâlât"; İman, Şeriat Makamları, Marifet, Gönül, Kâbe, Hac gibi bölümlerden ibarettir. Hacı Bektaş Velî'nin "Makâlât" isimli eserinde, tasavvufun dört esâsı sayılan şeriat, tarikat, marifet ve hakikatin ayrı ayrı bu makam verilmiştir.

Hacı Bektaş Velî'nin fikrine göre, "Şeriat, bir ağaçtır. Tarikat bu ağacın budakları, marifet yâprakları, Hakikat ise meyeleridir." Eserin Gönül kısmında Hacı Bektaş Velî, gönül anlayışına tasavvufî-felsefî manâda özel bir önem vererek şunları yazar: "Beytü'l-ma'mur var, Kabe var: lâkin gönül bu ikisinden de büyüktür. Zira, Bevtü'l-ma'mur göktedir, melekler tavaf ederler. Fakat gönül, padişah-ı âlem (âlemlerin rabbi) olan Tanrı teâlânin nazargâhıdır. Ve gönül kuşa benzer. Kuş uçarken bazen yolunu şaşırır. Fakat gönül şaşmaz. Zira gönül ile Yaratıcı arasında perde yoktur.

Nitekim Abdullah İbn Abbas (R.A.) rivayet eder ki, Muhammed Mustafa (A.S.)'den işittim ki, Yaratıcı ile diğer bütün mahlûkat arasında perde vardır. Fakat gönül ile Tanrı teâlâ arasında perde yoktur.

Buna göre, müminin gönlü Kâbe'ye benzer. Kâbe'ye varmak isteyen insan ayağıyla yürüyüp varır. Fakat gönül isteyen insanın ise yuzuyla yürüyüp varması gerekir. Bunun için de âşiklar yüzlerini yere sürerler." (3)

Hacı Bektaş Velî'nin. "Tanrı teâlâ ile gönül arasında hiçbir zaman perde bulunmaz"; "Gönül, Tanrı'nın nazargâhıdır". şeklindeki bu önemli düşüncelerine muhterem okuyucularımızın dikkatlerini bilhassa çekmek istiyoruz. Hacı Bektaş Velî'nin tasavvuf, irfan ve aşka dair bu önemli düşüncesi, onun daha sonra çağdaşları ve vatandaşları olan büyük Bektaşî-Vücûdi mutasavvif, büyük âlimler Mevlanâ Celâleddin Rûmî, Fazlullah Nâmî, İmâdüddin Nesîmî ve bilhassa Yunus Emre tarafından derece derece devam ettirilip yukarı mertebelere yükseltildiği ve son derece de mükemmelleştirildiğine şahit oluyoruz.

Hacı Bektaş Horasanî, onun takikati, öğretisi, onun öğretisine bağlânıp (inanıp) eser veren şairler hakkında geniş bilgileri, meşhûr Türk âlimi merhum Mehmed Fuad Köprülüzâde'nin "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eserinde bulmak mümkündür.

Yessevîlikten ayrılıp çıkan ikinci büyük tasavvufî tarikat "Bektaşîlik"tir.

Abuecl Lûtfi Efendi adlı Halvetî şeyhi, Hacı Bektaş Velî'nin tarikat silsilesini aşağıdaki şekilde tesbit etmiştir. "Horasanlı Hacı Bektaş Velî tarikatı Şeyh Lokman Perende'den, o ise Hoca Ahmed Yesevî'den talim almış, o ise Şevh Nasrullah Hasan Senyerî'den, o ise Şeyh Rûkniddin ebu Muhammed Cürcânî'den, o ise Şeyh Kutbiddin Senâbâdî'den, o ise Kâri Muhammed Neccârî'den, o ise Ebu Bekr Muhammed Hâilî'den, o ise Şeyh Abdullah Vâsıtî'den, o ise Ebu Ca'fer Şehid Tâhir Meşhedî'den, o ise İmam Ali Rızâ'dan, o ise İmam Musâ Kâzım'dan, o ise İmam Ca'fer Sâdık'tan, o ise İmam Muhammed Bâkir'den, o ise İmam Zeynelâbidîn'den, o ise İmam Hüseyin'den, o ise Hazret-i Ali (R.A.)'den talim alınmıştır."(4)

Yukarıdaki tarikat silsilesinde "Hoca Ahmed Yesevî, Şeyh Nasrullah Hasan Sencerî'den talim" almış olmasına itibar ediyoruz. Bütün dünya Yesevîlik ve Nakşibendîlik araştırmacıları ittifakla bildirmektedirler ki Hoca Ahmed Yesevî Horasan ve Mâverâünnehir ahalisinin büyük maneviyat çınarı Şeybu'l-şüyûh (Şeyhlerin şeyhi) Yûsuf Hemedânî (1048-1140)'nin üçüncü halifesidir.

Selâmiyeli Şeyh Muhammed bin Osman Efendi tarafından 1140 yılında yazılan başka bir silsilenâmede Hacı Bektaş Velî'nin tarikat silsilesi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir: "Bektaş Velî tarikatı Şeyh Lokman Perende'den, o Seyyid Ahmed Bedevî'den, o Şeyh Kutbiddin Encâr'dan o Hoca Abdülraab'dan, o Hoca Yûsuf Hemedânî'den talimat almıştır."(5)

Buna göre, her iki silsilede de Hacı Bektaş Velî Horasanî'nin silsilesinin Hoca Ahmed Yesevî vasıtasıyla Mâverâünnehir ve Horasan ahalisinin büyük maneviyat çınarı Şeyhu'ş-şüyûh Yûsuf Hemedânî'ye bağlandığı ayrıca dikkate değerdir. Çünkü Yakın ve Orta Şark, Mâverâünnehir ve Horasan yurtları ahalisi arasındaki Hâcegân (Nakşibendiyye), Yeseviyye, Kübreviyye, Çiştîyye, Sühreverdiyye, Kâdiriyye, Revşeniyye ve diğer tarikat şeyhlerinin ekseriyetinin Hazret-i Yûsuf Hemedârî(1048-1140)'ye bağlandıklarını gözden uzak tutmamak lâzımdır.

Dipnotlar:

(1) Bugünkü Türkmen vilâyeti, yani Türkmenistan'ı dar mânâda anlamamak gerek. Büyük Hazret-i Câmî'ye göre, Türkçe konuşulan bütün yurtları bu çerçevenin içinde düşünmek gerektiğine inanıyoruz.

(2) Abdurrahman Câmî, Nefahâtü'l-üns, Özbekistan Cumhuriyeti Fenler Akademisi, Ebu Reyhan Birûnî Şarkşünaslık (Şarkiyat) Enstitüsü elyazma kitaplar hazinesi. Litoğrafya nu. 3840, s.691.

(3) Kadri Erogan, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî, Ankara-1988, s.73.

*Kadri Erogan'ın mezkur eseri,6.8,s. Biz Hacı Bektaş Velî'nin orijinal metninin o devir Türkçesinden kısmen değiştirerek Özbekçeyleştirdik. Hacı Bektaş dilinin Hakîm Ata (S.Bakırgânî) ve Yesevî diline, yani XII. ve XIII. yüzyıllardaki genel Türkçenin, Türkistân ve Türkiye (Anadolu) Türkçelerinin birbirine son derecede yakın olduğuna bir defa daha inanıyoruz.(Bu dipnotun nereye ait olduğu metinde gösterilmemiş.)

(4) Fuad Köprülüzâde, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Özbekistan Fenler Akademiyası Şarkşinaslık İnstitüsü, Elyazma Kitaplar 1918, İstanbul, s.125. Bu kıymetli eser 1991'de yedinci defa

neşredilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 7. baskı, Ord.Prof.Dr. Fuad Köprülü, Ankara-1991.

(5) F.Köprülüzâde, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, İstanbul-1918, s.125.